

Juhlajulkaisu
Pekka Hallberg
1944 – 12/6 – 2004

Toimittajat

Risto Nuolimaa

Pekka Vihervuori

Hannele Klemettinen

Tilausosoite

Suomalainen Lakimiesyhdistys

Kasarmikatu 23 A 17

00130 Helsinki

p. (09) 6120 300

f. (09) 604 668

sly@lakimies.org

www.lakimies.org

© 2004 Suomalainen Lakimiesyhdistys ja kirjoittajat

Kannen ja taiton suunnittelu: Heikki Kalliomaa

Pekka Hallbergin valokuva s. VII Heini Lehväslaiho

ISSN 0356-7222

ISBN 951-855-229-0

Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004

Kari Raivio

Toteutuuko yliopistojen autonomia?

Historiaa

Länsimainen yliopistolaitos on iältään lähes tuhatvuotias, sillä sen vanhimaksi katsottu jäsen, Bolognan yliopisto, vietti 800-vuotisjuhliaan vuonna 1988. Melkein yhtä kunnianarvoisia ovat Pariisin ja Oxfordin yliopistot. Muuan tutkija selvitti, mitkä yhteiskunnan instituutiot ovat menestyksellä luovineet historian karikoissa ja toimineet yhtäjaksoisesti suurin piirtein nykyisen kaltaisella toimenkuvalla 1500-luvulta asti. Tällaisia löytyi yhteensä 75, ja näistä 63 oli yliopistoja. Niillä on siis hämmästyttävä kestävyys ja elinvoima.

Yliopistojen historian varhaisvaiheista asti ne ovat pitäneet kiinni hengenviljelyn vapaudesta sekä oikeudesta itse valvoa opetustaan ja tutkintojaan. Samoin on pidetty tärkeänä yliopistojen oikeutta itse päättää omista sisäisistä asioistaan. Tämän on myös valtiovalta hyväksynyt eräänlaisen molemminpuolisen sopimuksen puitteissa, jonka brittiläinen historioitsija Southern on ilmaissut sanonnalla ”you defend me with the pen, and I will defend you with the sword”. Yliopistollinen autonomia sisälsi alun perin myös oikeudenkäytön, mikä on joinakin aikoina johtanut ongelmiin. Kun Oxfordin pormestari halusi asettaa erään opiskelijan syytteeseen rakastajattarensa murhasta, yliopisto pani vastaan vedoten omaan juridiseen kompetenssiinsä. Syntyi vakava riita, joka vuonna 1209 johti yliopiston sulkemiseen viideksi vuodeksi.

Myös vuonna 1640 perustetun Turun kuninkaallisen akatemian konsistori käsitteli tuomioistuimena yliopistoyhteisön jäsenten kaikki oikeudelliset asiat, erillään Turun kaupungin oikeudenhoidosta. Sitä varten yliopistolla oli omat järjestysmiehensä ja oma pieni vankilansa eli karsseri. Vasta vuoden 1852 suuressa lakiuudistuksessa keisarillisen Aleksanterin yliopiston erillinen tuomiovalta lakkautettiin.

Yliopistot muuttuvassa maailmassa

Kun Wilhelm von Humboldt 1800-luvun alussa uudisti Berliinin yliopiston malliksi kaikille muille, perusajatuksena oli luoda tutkimuksen ja siihen perustuvan opetuksen tyyssija, joka vietti omaa rauhaisaa elämäänsä yhteiskunnan melskeistä sivussa. Vanha ja perinteikäs insti-

tuutio on kuitenkin kokenut suuria muutoksia etenkin viime vuosikymmeninä. Niitä ovat aiheuttaneet ennen kaikkea ylimmän eli kolmannen asteen koulutuksen tarpeen ja kysynnän valtava kasvu, joiden seurauksena yliopistojen ja opiskelijoiden määrä on kaikissa maissa moninkertaistunut. Samalla kansainvälinen korkeakoulukenttä on muuttunut erittäin kirjavaksi. Siihen kuuluu perinteisten monialaisten yliopistojen lisäksi yhden alan laitoksia, lähinnä teknillisiä ja kauppakorkeakouluja, mutta myös maataloustieteisiin, opettajankoulutukseen, eri aselajien korkeampaan sotataitoon ja eri taiteen aloihin keskittyviä yliopistoja. Korkeakoulun nimen ovat ottaneet myös kolmannen asteen ammatilliset oppilaitokset, jotka Britanniassa muutama vuosi sitten muutta mutkitta ”ylennettiin” yliopistoiksi. Monet suuret kansainväliset yritykset ovat alkaneet kutsua täydennyskoulutusyksiköitään nimellä ”corporate university”. Valtion tai osavaltioiden ylläpitämien yliopistojen rinnalle on monissa maissa noussut suuri ja kirjava joukko yksityisiä yliopistoja, joista etenkin Yhdysvalloissa monet kuuluvat ehdottomaan eliittiin, toiset taas pohjasakkaan. Tietotekniikan vallankumous on tuonut mukanaan virtuaaliyliopistot, jotka parhaimmillaan tarjoavat korkeatasoista interaktiivista opetusta ja laadukkaita tutkintoja, pahimmillaan ne ovat sähköisiä kirjeopistoja. Internetin kautta voi myös tilata minkä tahansa alan minkä tahansa tutkimuksen näkemättä muuta vaivaa kuin rahan lähettämisen. Tällaisia mainostavat ”yliopistot” sentään yleensä ilmoittavat olevansa ei-akkreditoituja, ehkäpä haasteiden pelossa.

Yliopisto-nimike ei siis nauti tavaramerkin suojaa, vaan sillä voi kuka tahansa yrittäjä markkinoida itseään. Sama pätee myös vanhaan ja kunnianarvoisaan akademia-termiin, joka myöskin on kokenut jonkinlaisen inflaation. Hieman hupaisa esimerkki löytyy Helsingin Vilhovuorenkadulta, jolla sijaitsevat vierekkäin Suomen Akatemia ja Hieronta-akatemia. Tällaisen institutionaalisen sekavuuden vallitessa on ennusteltu, että humboldtilainen yliopistokäsitys vetää viimeisiä virsiään, kun koulutuksen markkina-arvo ja tutkimuksen kasvava merkitys talouden ja alueellisen kehityksen moottorina ovat muuttamassa yliopistoja liikelaitoksiksi. Norsunluutornissaan kököttävä yhteisö ei enää ole ajan hermolla eikä ansaitse yhteiskunnan tukea ja arvostusta. On siis aihetta kysyä, onko perinteisillä akateemisilla arvoilla enää mitään merkitystä ja mikä on yliopiston ja valtiovallan suhde.

Yliopistolliset perusarvot

Tutkimuksen ja opetuksen vapautta sekä yliopiston autonomiaa on pidetty tiedon ja totuuden etsinnän välttämättöminä edellytyksinä. Akateemisen vapauden perimmäinen tarkoitus on ollut varmistaa, ettei tutkijan tai opettajan tarvitse pelätä leipänsä tai jopa henkensä puolesta, jos hänen luomansa tai välittämänsä ajatukset tai tutkimustulokset eivät satu miellyttämään kirkollista, valtiollista, sotilaallista tai taloudellista vallanpitäjää. Autonomia puolestaan on tarpeen, koska yliopistoyhteisö itse parhaiten tietää, kuinka tutkimuksen ja opetuksen puitteet ja olosuhteet tulisi järjestää ja kuinka nämä perustehtävät voidaan toteuttaa ilman, että ulkopuoliset intressit voisivat valjastaa yliopiston ajamaan omia ideologioitaan ja tarkoitusperiään.

Autonomia ei kuitenkaan merkitse umpioitumista erilleen yhteiskunnasta, eikä akateeminen vapaus merkitse elämistä kuin pellossa.

Suomessa kuten useimmissa muissakin länsimaissa veronmaksaja pitää yliopistot hengissä, mutta jopa suuret amerikkalaiset yksityiset yliopistot ovat riippuvaisia julkisesta tutkimusrahoituksesta. Toisaalta yhteiskunta asettaa yliopistoille yhä enemmän toiveita ja odotuksia, jopa vaatimuksia esimerkiksi maistereiden ja tohtorien tuottamisesta tahdilla, jonka kasvukäyrä kirkkaasti ylittää voimavarojen kasvun. Valtiovallan, käytännössä yleensä opetusministeriön, ja yliopistojen välinen suhde on mielenkiintoinen. Tavoitteet ovat yhteiset, sillä opetusministeriö ei omin nokkineen ”tee tulosta”, vaikka onkin kirjannut tulossuunnitelmaansa kansakunnan sivistyksen ja hyvinvoinnin edistämisen. Aivan vastaavia fraaseja löytyy myös yliopistojen strategiapapereista, kuten esimerkiksi ”Helsingin yliopisto luo uutta tieteellistä ajattelutapaa ja tietoa korkeatasoisen tutkimuksen, opetuksen ja yhteistyön avulla sekä välittää niitä suomalaiseseen yhteiskuntaan sen hyvinvoinnin lisäämiseksi”. Kuten usein avioliittoon, niin myös ministeriön ja yliopistojen väliseen suhteeseen kuuluu keskinäisestä riippuvuudesta huolimatta tietty jännite. Jos sellaista ei ole, kumpikaan osapuoli ei hoida tehtäviään kunnolla. Yliopistoilla on yhteiskuntakriittinen rooli, johon kuuluva ”omankin” ministeriön kriittinen tarkastelu ei aina toista osapuolta miellytä. Ministeriö puolestaan joutuu pitämään tiukkoja taloudellisia suitsia ja ohjailemaan alaistensa koulutusyksiköiden toimintaa tavalla, joka taas näitä ei miellytä. Voiko ohjailu muuttua uhkaksi autonomiaa vastaan, tai jopa sen loukkaamiseksi?

Yliopistojen oikeudellinen asema suhteessa valtiovaltaan määräytyy lainsäädännön perusteella. Autonomialle on kuitenkin myös muita rajoittavia tekijöitä kuin taloudellinen riippuvuus valtiosta. Siihen vaikuttavat muutkin rahoittajat, yhteiskunnan asenteet, muiden ulkopuolisten tahojen kuten liike-elämän intressit sekä globalisaatioon ja Euroopan yhdenmitymiseen liittyvät ylikansalliset kehityskulut ja sopimukset.

Kansainvälisiä käsityksiä

Bolognan yliopiston 800-vuotisjuhlassa julkistettiin Magna Charta Universitatum. Sen allekirjoittivat juhlaan osallistuneet rehtorit, joukossa Helsingin yliopiston rehtori Olli Lehto. Tämä dokumentti kiteyttää yliopistojen omat käsitykset olemuksestaan, oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Magna Charta ei ole juridinen asiakirja, mutta sillä on paljon ideologista ja vertauskuvallista painoarvoa.

Magna Charta Universitatum toteaa, että ”yliopisto on autonominen instituutio yhteiskuntien sydämessä”, mutta ei tarkemmin määrittele, mitä autonomialla tarkoitetaan. Se kuitenkin liitetään selkeästi akateemiseen vapauteen toteamalla, että ”tyyydyttääkseen ympäröivän maailman tarpeet, yliopiston tutkimuksen ja opetuksen tulee olla moraalisesti ja intellektuaalisesti itsenäistä suhteessa kaikkeen poliittiseen ja taloudelliseen valtaan”.

UNESCO on useissa julkilausumissaan korostanut akateemisen vapauden ja yliopistojen autonomian merkitystä. Vuoden 1950 yleiskokous julisti, että jokaisella yliopistolla tulee olla

”oikeus etsiä tietoa sen itsensä vuoksi ja kulkea totuuden etsinnän tietä, johtaapa se minne tahansa”, ja että niiden tulee ”sietää eriäviä mielipiteitä ja olla vapaita poliittisesta häirinnästä”. Vuoden 1997 yleiskokouksessa ja sitä seuranneessa ylimmän opetuksen maailmankonferenssissa akateeminen vapaus ja autonomia olivat korostetusti esillä, mutta niiden yhteyteen nostettiin yhteiskunnallinen vastuu. Lähtökohtana oli mm. YKn ihmisoikeuksien julistus sekä kansainvälinen sopimus taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä perusoikeuksista, joiden mukaan ”kaikilla on oikeus saada ylintä opetusta kykyjensä (merit) mukaan”, ja valtiot sitoutuivat ”kunnioittamaan sitä vapautta, joka on välttämätön edellytys tieteelliselle tutkimukselle ja luovalle toiminnalle”. UNESCO:n mukaan autonomia merkitsee riippumattomuutta ulkoisesta painostuksesta asioissa, jotka koskevat sisäistä organisaatiota ja hallintoa, sisäistä määrärahojen jakoa, varainhankintaa ei-julkisista lähteistä, henkilöstön rekrytointia, opiskelun olosuhteita sekä opetuksen ja tutkimuksen vapautta.

OECD teki vuonna 2003 kyselyn selvittääkseen, kuinka laajaa autonomiaa yliopistot eri maissa nauttivat. Asiaa arvioitiin sen perusteella, onko yliopistoilla oikeus omistaa rakennuksensa ja laitteensa, ottaa lainaa, päättää budjettivarojen käytöstä, päättää tutkintorakenteesta ja sisällöstä, palkata ja erottaa akateemista henkilöstöä, päättää palkoista, päättää opiskelijamäärästä sekä päättää lukukausimaksuista. Yhdessäkään kyselyyn vastanneista maista kaikki kahdeksan kriteeriä eivät täyttyneet, mutta lähes jokaisessa yliopistot sentään saavat päättää varojensa käytöstä ja henkilöstön otosta. Vaikka vain Pohjoismaissa ei ole lupa periä lainkaan lukukausimaksuja, muissakaan maissa Meksikoa lukuun ottamatta yliopisto itse ei saa niiden määrää vapaasti päättää. Laajin autonomia näyttäisi vallitsevan Hollannissa, Meksikossa, Puolassa, Australiassa, Britanniassa ja Irlannissa, joissa kaikissa yliopistot omistavat kiinteistönsä ja laitteensa. Pohjoismaista Suomessa täyttyy kolme kriteeristä, muissa neljä. Tiukimmin säädeltyjä näyttäivät olevan Japanin, Turkin ja Korean yliopistot.

Suomen yliopistojen autonomia

Suomen 1.1.2000 voimaan astuneen uuden perustuslain 16 § turvaa kansalaisille tietyt sivistykselliset oikeudet. Niihin kuuluu jokaisen oikeus maksuttomaan perusopetukseen. Tämän lisäksi julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä. Lain 16 §:n mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Näiden kansalaisten perusoikeuksien lisäksi perustuslain 123 §:n mukaan yliopistoilla on itsehallinto sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Myös 1.8.1997 voimaan astunut yliopistolaki toteaa jo 2 §:ssä, että yliopistoilla on itsehallinto ja että niille on varattava yksinomaan niitä koskevia lakeja ja asetuksia valmisteltaessa tilaisuus antaa asiasta lausuntonsa. Lain 6 §:n mukaan yliopistoissa vallitsee tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus.

Yliopistojen autonomia sekä tutkimuksen ja opetuksen vapaus eivät siis nauti vain lain vaan jopa perustuslain suojaa.

Lamavuosina 1990-luvun alussa yliopistot joutuivat pahaan taloudelliseen ahdinkoon, kun kahtena peräkkäisenä vuotena niiden määrärahoja leikattiin yhteensä 16 %. Sen jälkeen voimavaroja on vähitellen pystytty korottamaan, ja etenkin tutkimusrahoitus on kehittynyt suotuisasti. Tärkeämpää kuitenkin on ollut toimintakulttuurin muutos, joka on ollut seurausta tulosohjauksesta, kokonaisbudjetoinnista ja kokonaistyöajasta. Yliopistot saavat – ainakin teoriassa – valtion budjettirahoituksensa yhtenä kokonaisuutena, jonka ne voivat käyttää, takavuosien opetusministeri Christoffer Taxellin lausuman mukaisesti, joko ostaakseen tietokoneen tai palkatakseen professorin. Virkojen perustaminen tai lakkauttaminen ei enää vaadi eduskunnan päätöstä, eikä professorin virkojen täyttö tasavallan presidentin nimikirjoitusta. Tällainen kehitys on autonomian näkökulmasta ollut siunauksellista, ja välillä tuntuu siltä, että yliopistot eivät itsekään ole vielä heränneet huomaamaan, kuinka suuria mahdollisuuksia niillä on kehittää toimintaansa.

On kuitenkin joukko tekijöitä, jotka selvästi rajoittavat yliopistojen autonomiaa. Tulosohtaus on periaatetasolla hyvä, koska rahoituksen kytkeminen tutkimuksen ja opetuksen määrään ja laatuun on omiaan kannustamaan yliopistoja hyviin suorituksiin niiden perustehtävissä. Vaikeutena on ollut määrittellä, mikä itse asiassa on yliopistojen ”tulos”. Opetusministeriö käytännössä säätää eri yliopistojen ja eri koulutusalojen opiskelijoiden määrät, koska ne riippuvat oikeudesta antaa tutkintoja sekä maisterin ja tohtorin tutkintojen määrällisistä tavoitteista. Nämä taas viime kädessä päättää ministeriö neuvotteluprosessin tuloksena – tai siitä huolimatta. Tällainen ohjaus on periaatteessa paikallaan, koska koulutusvolyyymien säätely koko valtakunnan tasolla on perusteltua, joskin kokemuksen mukaan erittäin vaikeaa. Laatuksiteereiden puuttuminen ohjauskeinojen joukosta merkitsee pitemmällä tähtäyksellä vaaraa tutkintojen tason laskusta. Tutkimus on tulosohjauksessa mukana vain tohtorien määrän muodossa, mikä ei riittävästi kuvaa toimintaa eikä kannusta sen parantamiseen.

Toinen rajoittava tekijä on talous, erityisesti budjettirahan määrä ja sen käytön määrittely. Perusrahoituksen niukkuus on selvä tosiasia, olkoonpa arviointiperusteena sitten lisääntyneet velvoitteet, opiskelija/opettaja-suhteen huolestuttava kehitys, tai vertailu muiden OECD-maiden panostukseen kolmannen asteen koulutukseen. Lisäksi on syytä kiinnittää huomiota suorastaan tragikoomiseen kehitykseen. Samalla kun on korostettu kokonaisrahoituksen autuutta ja vakuuteltu yliopistojen saavan itse päättää laskennallisen perusrahoituksensa käytöstä, siihen on salakuljetettu niin paljon korvamerkintöjä ja erillishankkeita, että niiden määrä reilusti ylittää aikaisemman yksityiskohtaisen budjetoinnin momentit. Taloudellista autonomiaa rajoittaa lisäksi se, että useimmat yliopistot eivät voi tehdä taloudellisia sopimuksia tai sitoumuksia, esimerkiksi osallistua yritystoimintaan, koska niiltä puuttuu oikeushenkilön asema. Opetusministeriö on esittänyt yliopistolakia muutettavaksi niin, että ainakin joiltakin osin taloudellista liikkumavaraa lisätään. Tämä onkin vähintään kohtuullista, koska samalla aiotaan antaa yliopistolle lisävelvoitteita nimenomaan tutkimustulosten hyödyntämisen osalta. Sitä vastuuta ei voi kantaa, ellei toimintavapaus samalla lisäännä. Valtiovarainministeriö

kuitenkin vastustaa tiukasti, valtion budjetin perustuslain mukaiseen täydellisyysperiaatteen vedoten, hanketta myöntää yliopistoille edes rajattu oikeushenkilön asema. Tulkinta ei ole juridisesti yksiselitteinen, koska eduskunnan päätöksellä osia valtion omaisuudesta on ennenkin irrotettu erillisten oikeushenkilöiden, kuten liikelaitoksiksi tai osakeyhtiöiksi muutettujen valtion laitosten, hallintaan ilman perustuslain säätämisjärjestystä.

Osaava ja työssään viihtyvä henkilöstö on ainoa pääoma, jonka avulla yliopistot voivat toteuttaa tehtäviään. Olennaisen tärkeää olisi saada oikeat henkilöt oikeille paikoille tekemään oikeita asioita. Virkavaalit ovat akateemisessa yhteisössä perinteisesti olleet ongelmallisia, sillä niitä säätelee professorin virkojen osalta erillinen täyttölaki ja -asetus, mutta muidenkin virkojen osalta joudutaan usein kiistelemään ns. tieteellisen pätevyyden ja muiden tärkeiden ominaisuuksien, kuten opetus- tai johtamistaidon, osuudesta valinnassa. Monipolvinen päätöksenteko, kiistely asiantuntijoista, heidän lausuntojensa odottelu, kädenväännöt niiden tulkinasta ja hakijoiden muista meriiteistä, ja lopulta monivaiheiset valitusprosessit pitkittävät professorin virkojen täytön usein monivuotiseksi. Seurauksena voi olla pitkä *interregnum* edeltäjän eläkkeelle jäämisen ja seuraajan virkaan astumisen välillä, mikä joskus merkittävästi haittaa kokonaisen tieteenalan kehitystä. Ongelmat eivät niinkään johdu lainsäädännöstä ja viranomaismääräyksistä, vaan yliopistojen itsensä omaksumista kummallisista käytännöistä, joita missään muussa tulosvastuullisessa organisaatiossa ei olisi varaa pitää yllä. On myös lupa kysyä, tarvitaanko nykyaikana enää erillistä lainsäädäntöä professorin virkojen täyttöä varten, kun laki ei sellaista minkään muun viran osalta tunne, ja silti virantäytöt näyttävät sujuvan paljon kivuttomammin pelkän virkamieslain säädösten perusteella. Edes viran status ja arvoitus eivät voi riippua omasta täyttölaista, vaan ne ratkeavat professorin virassaan osoittaman pätevyyden ja luovuuden perusteella.

Akateemisten virkojen täytön ongelmista ei siis voida syyttää autonomialle asetettuja rajoituksia, vaan kyseessä on pikemminkin autonominen harharetki. Sen sijaan yliopistoilta on hallinnollisella päätöksellä riistetty oikeus vaikuttaa tutkimus- ja opetushenkilöstönsä palkkauksen ja työolosuhteiden kehittämiseen siltä osin kuin se tapahtuu keskusjärjestötason neuvotteluissa. Nämä käydään Valtion työmarkkinalaitoksen ja AKAVA-JS:n kesken, ja niissä ovat mukana kullekin hallinnonalalle määrätty neuvotteluviranomaiset. Muut ministeriöt ovat delegoineet alaisilleen yksiköille paikan näissä pöydissä, joten mm. Riista- ja kalatalouden pieni tutkimuslaitos voi itse olla mukana päättämässä työntekijöidensä asioista. Sen sijaan opetusministeriön hallinnonala on pidättänyt kaikki neuvotteluoikeudet yhdellä virkamiehellään, joka siis hoitelee paitsi kaikkien yliopistojen niin myös Suomen Akatemian, valtion harjoittelukoulujen, museoviraston ja ortodoksisen kirkon henkilöstön palkkaneuvottelut.

Pienenä esimerkkinä juridis-byrokraattisesta pikkusieluisuudesta ja breshneviläisestä käskymentaliteetista on kielto, että yliopistot eivät saa maksaa Suomen yliopistojen rehtorien neuvoston jäsenmaksua, koska rehtorien neuvosto ei ole oikeushenkilö! Kuitenkin laki velvoittaa yliopistot keskinäiseen yhteistyöhön ja työnjakoon, jolle ei juuri muita foorumeita ole. Valtiontalouden tarkastusviraston ja opetusministeriön luovat virkamiehet ovat keksineet juridisesti pitävän ratkaisun, jonka mukaan rehtorien neuvostosta tuli tehdä Helsingin yliopis-

ton hanke! Näin tuli lailliseksi jäsenmaksun periminen laskuttamalla, mutta samalla tölväistiin neuvoston arvovaltaa. Jos laillisuuden valvonta ja rötöstelyn estäminen saavat tällaisia muotoja, niin autonomian lisäksi myös järki menee romukoppaan.

Vaikka talouden sääntelyssä on monia ärsyttäviä ja haitallisiakin piirteitä, niin yliopistojen autonomian pitävimmät puolustuslinjat tulee rakentaa varjelemaan perustoimintoja, tutkimusta ja opetusta. Niiden sisällöt, niiden järjestämisen muodot ja menetelmät, opiskelijoiden valinnat ja arvostelu sekä korkeasta tasosta huolehtiminen eivät kuulu millekään muulle taholle kuin yliopistoille itselleen. Ainakin pieniä vyörytysryityksiä on jo tehty, muun muassa kun on pohdittu ammattikorkeakouluissa suoritettujen opintojen korvaavuutta yliopistotutkintojen osana. Kysymys hyväksilukemisesta on kuitenkin yksiselitteisesti jätettävä yliopistoille, jos halutaan niiden kantavan vastuun tutkintojen tasosta. On ilahduttavaa, että nykyinen opetusministeri on useaan otteeseen julkisuudessa todennut, että yliopistojen itsensä on löydettävä ratkaisut kahteen suureen ongelmaan, opiskelijavalintoihin liittyvään alkupään viiveeseen sekä opintojen pitkittymiseen ja keskeyttämiseen.

Yliopistojen tehtävien määrittely

Yliopistolaki tunnustaa edelleen yhden humboldtilaisen perusajatuksen, sillä sen tehtäväpykälä velvoittaa yliopistot tekemään tieteellistä tutkimusta ja antamaan siihen perustuvaa ylintä opetusta. Lisäksi niiden edellytetään kasvattavan nuorisoa palvelemaan isänmaata ja ihmiskuntaa.

Vireillä oleva lakiuudistus pyrkii vielä selvemmin velvoittamaan yliopistoja yhteiskunnan palvelijoiksi ja myös sen taloudellisen menestyksen moottoreiksi. Tarkoituksypykälää on näet esitetty täydennettäväksi lauseella, jonka mukaan ”tehtäviään suorittaessaan yliopistojen tulee olla vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa ja edistää tutkimustulosten vaikuttavuutta”. Näin halutaan muotoilla paljon julkisessa keskustelussa ollut ns. kolmas tehtävä, yhteiskunnan taloudellisen menestyksen ja alueellisen kehityksen turvaaminen. Toivottavasti se perinteinen kolmas tehtävä, nuorison kasvattaminen, ei joudu romukoppaan, sillä yliopistot itse pitävät sitä edelleen keskeisen tärkeänä.

Yliopisto on luova akateeminen yhteisö, jonka monet jäsenet ovat omalla alallaan maailman huipulla. Heitä ei pidä rasittaa tarpeettomalla byrokratialla eikä ärsyttää pomottelulla. Perinteiset akateemiset arvot eivät ole menettäneet merkitystään. Luovuus syntyy ja viihtyy vapauden ilmapiirissä. Yhteisö haluaa itse päättää omista asioistaan, koska se aiheellisesti katsoo, ettei ulkopuolisilla ole siihen riittävää näkemystä eikä osaamista. Autonomia vaatii kuitenkin tarvittaessa määrätietoista puolustamista, sillä muuten se vähitellen murenee ja kehityksen ohjaksiin asettuu jokin muu taho. Ja sen jälkeen yliopisto on kuin mikä tahansa valtion tilivirasto, joka tutkii tilauksesta ja opettaa kuten käsketään.